

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ'NDE MİRAS HUKUKU¹

Doç. Dr. İlhan ÖZTRAK

I. MİRAS HUKUKUNUN TARİHİ GELİŞİMİ

Sovyet Rusya'da miras hukukunun gelişimi çok ilgi çekici bir seyir takip etmiştir. Bu gelişimin kronolojik yönden şöyle bir seyir takip ettiğini görüyoruz :

a. Birinci devre

Rusya'da ihtilâlden hemen sonra çıkarılan 27. Nisan. 1918 tarihli kararname (*kanun gücünü haiz kararname*) ile mirasçılık ve miras üzerinde her türlü tasarruf prensip olarak tamamen kaldırılmıştır. Komünist Manifestosunun etkisi altında hazırlanan bu kararnamede, ölen bir kimsenin menkul ve gayrimenkul bütün mallarının devlete intikal edeceği esası kabul edilmişti.

Bununla beraber, söz konusu kararnamede, bu ana kurala bazı istisnalar da tanınmıştı. Gerçekten, ölen bir kimsenin 10.000 altın rubleye kadar olan malvarlığının, bazı ahvalde, onun sağ kalan eşinin ve bazı yakın akrabalarının *idare* ve *intifama* geçmesine müsaade edilmişti. Ancak bunun için bu kimselerin ölen kimse ile birlikte yaşamış ve çalışmış olması şarttı.

Bu şekilde ölen bir şahsın kendisi ile beraber yaşamış ve çalışmış olan eşinin ve bazı yakın akrabalarının idare ve intifama geç-

(1) Sovyet Rusya'da mülkiyet ve miras hukuku ile ilgili bilgiler için **bak;** **Z. SZİRMAİ** and associates, The Law of Inheritance in Eastern Europe and in the People's Republic of China, pp. 17-87, in Law in Eastern Europe No. 5; **GSOVSKİ - GRZYBOWSKİ**, Government, Law and Courts in the Soviet Union and Eastern Europe, Vol. 2, pp. 1163-1174; **J. BELLON**, Le Droit Soviétique, dans La collection Que Sais-je No. 1052, pp. 42-48, 56-60; **M. TSUNTS - I. FURMAN - S. YEZERSKAYA**, Personal Property in the Soviet Union, pp. 33-49, 68-84.

cek olan mallar özellikle şunlardı; çiftlik ve müstemilâtı, ev eşyaları, mobilyalar, işçi ve zanaatkârların atölyeleri ve bu atölyelerindeki alet ve edevat ile çiftlik alet ve edevatı.

Miras yolu ile intikale konulmuş olan bu 10.000 ruble sınırı sonradan işçi ve zanaatkârların atölyeleri, bu atölyelerindeki âlet ve edevat ile çiftlik, çiftlik âlet ve edevatı yönünden 21 Mayıs 1919 tarihinde kaldırılmış ve bunların ölen bir kimsenin kendisi ile birlikte yaşamış ve çalışmış olan eşine ve bazı yakın akrabalarına sınırsız bir şekilde intikali kabul edilmiştir.

b. İkinci devre

Kısa bir süre sonra, 22. Mayıs. 1922 tarihinde, bütün Rusya'yı kapsam üzere çıkarılan kararname ile, bazı ciddî sınırlamalar konulmakla beraber, kanunî ve iradî mirasçılık prensip olarak kabul edilmiştir.

Bu kararnamedeki ilkeler 11. Kasım. 1922 tarihli Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Medenî Kanununa ve diğer federe devletlerin Medenî Kanunlarına esas teşkil etmiştir.

Bu devrede miras hukuku, biraz evvel de işaret ettiğimiz gibi, bazı ciddî sınırlamalara tabi tutulmuştur. Bu sınırlamaları esas itibariyle üç noktada toplayabiliriz.

Birincisi, miras yolu ile intikal edecek olan malvarlıklarının miktarı yönünden olan sınırlamadır. Bir kimsenin malvarlığının, sadece 10.000 altın rubleyi geçmiyen kısmının miras yolu ile intikale müsaade edilmişti.

İkincisi, kanunî mirasçı olması söz konusu olan kimseler yönünden olan sınırlamadır. Bir kimsenin sadece fûruunun, sağ kalan eşinin ve ölümünden evvelki bir yıl içinde devamlı olarak bakmış olduğu çalışmaya muktedir olmıyan kimselerin kanunî mirasçı olabilecekleri kabul edilmişti.

Üçüncüsü, vasiyet serbestisi yönünden olan sınırlamadır. Miras bırakanın sadece kanunî mirasçılarında birini vasiyet yolu ile mansup mirasçı tâyinine müsaade edilmişti.

Sonradan devlet ve kamu tüzel kişileri ile toplumsal kuruluşlar yararına vasiyet yapılmasına da müsaade edilmiştir.

c. Üçüncü devre

Mirasbırakanın mirasçılarında intikal edebilecek olan malvarlığına miktar bakımından konulmuş olan 10.000 altın ruble sınırı,

evvelâ bazı alanlarda kaldırılmış, sonra da, 15. Şubat. 1926 tarihinde tamamen kaldırılmıştır. Ancak bu sınırın tamamen kaldırılmasından sonra, miras yolu ile intikal eden servetler üzerinden oranları çok yüksek ve müterakki olan bir veraset vergisi alınmaya başlanmıştır. Gerçekten miras yolu ile intikal eden servetlerin 500.000 ruble üzerindeki kısımlarında veraset vergisinin oranı % 90 idi.

1943 tarihinde veraset vergisi tamamen kaldırılmıştır. Bugün Sovyet Rusya'da veraset vergisi diye bir vergi mevcut değildir. Miras yolu ile intikallerde, resmî makamlar sadece veraset belgesi vermek için cüzî bir harç almaktadırlar. Müterakki olan bu harcın en yüksek oranı da % 10 dur.

Bu devrenin önemli olaylarından biri de, 5. Aralık. 1936 tarihli Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Anayasasının 10 uncu maddesinin kabulüdür. Bu madde ile, emek karşılığı elde edilen gelirler, bu gelirlere yapılan tasarruflar, konut olarak kullanılan evler, eve bağlı tali işletmeler ve ev eşyaları ile kişisel ihtiyaç ve konfor için gerekli eşyalar üzerinde Sovyet vatandaşlarının kişisel mülkiyet hakları kabul edilmiş ve bu çeşit mallar üzerindeki mülkiyet haklarının miras yolu ile geçmesi Anayasa tarafından güvence altına alınmıştır.²

Görülüyor ki, halen yürürlükte olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Anayasasının 10 uncu maddesi *bir taraftan*, Sovyet Rusya'da vatandaşların mülkiyet ve miras haklarını, bu hakların konusu bakımından sınırlandırırken; *diğer taraftan da*, sınırlı bir şekilde kabul etmiş olduğu bu hakları Anayasa güvencesi altına almıştır.

d. Dördüncü devre

Bugün Sovyet Rusya'da mülkiyet ve miras hukuku, Anayasasının 10 uncu maddesindeki ilkelerin ışığı altında çıkarılan medenî kanunlar tarafından düzenlenmektedir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin 8. Aralık. 1961 tarihli Medenî Kanununun 117-121 inci maddelerinde, Sovyet Miras Hu-

(2) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin 1936 tarihli Anayasasının 10 uncu maddesinin metni için bak; **M. DUVERGER**, Constitutions et Documents politiques, dans la collection Thémis, p. 425; **A. DENISOV - M. KİRİCHENKO**, Soviet State Law, p. 373; Constitution de l'Union des Républiques Socialistes Soviétiques, p. 13.

kukunun ana kuralları yer almaktadır. Ayrıca her Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin de kendi Medenî Kanunu mevcuttur. Bunlar, Federal Medenî Kanunun Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerine bırakmış olduğu hususları düzenlemektedirler. Buna örnek olarak Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinin 11. Haziran. 1964 tarihli Medenî Kanunu gösterebiliriz³. Bu Kanunun 527-561 inci maddeleri miras hukuku ile ilgili hükümleri ihtiva etmektedir.

Bugün Sovyet Rusya'da vatandaşların kişisel emekleri karşılığı elde ettikleri gelirleri, bu gelirden yaptıkları tasarrufları, ikamete mahsus evleri veya daireleri ve yazlık evleri ile radyo, televizyon, pikap, firijider, halı, otomobil, motorbisiklet, bisiklet, sandal, deniz motoru, kotra, kitap, ziynet eşyası v. b. gibi kişisel istirahat, konfor, kültür ve zevk için gerekli şeyler üzerinde tam bir mülkiyet hakları mevcuttur⁴. Ayrıca, bu eşyalar üzerindeki mülkiyet hakkının miras yolu ile kanunî ve iradî mirasçılara intikali de, Anayasa ve diğer kanunlar tarafından güvence altına alınmıştır.

Sovyet vatandaşları gelirlerinden yaptıkları tasarrufları, bankalarda tasarruf hesapları açarak saklamaktadırlar. 1960 yılında Sovyet Rusyadaki mevduat sahiplerinin sayısı 43 milyondan fazla idi. Yani, genel nüfusun 1/5'i bankalarda hesap sahibi idi⁵.

Bankalar tasarruf hesaplarına faiz veya ikramiye vermek suretiyle, özel tasarrufları teşvik etmektedirler.

Faiz haddi vadesiz mevduata % 2, asgari altı ay vadeli mevduatta % 3 tür⁶.

İkramiyeli mevduatta ise, mevduatın % 50 - % 200'ü arasında değişen ikramiyeler verilmektedir. Ancak ikramiyenin miktarı, mev-

-
- (3) Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğine dahil olan federe devletlerin yüz ölçümü ve nüfus bakımından en büyüğüdür.
 - (4) **M. TSUNTS - I. FURMAN - S. YEZERSKAYA**, Personal Property in the Soviet Union, pp. 33 - 48.
 - (5) **M. TSUNTS - I. FURMAN - S. YEZERSKAYA**, Personal Property in the Soviet Union, p. 48.
 - (6) **M. TSUNTS - I. FURMAN - S. YEZERSKAYA**, Personal Property in the Soviet Union, p. 45.

duatın miktarı ne olursa olsun, 10.000 rubleyi geçemez⁷. İkramiye çekilişleri yılda iki defa yapılmaktadır⁸.

Bugün Sovyet Rusya'da Federal Medenî Kanun ile federe devletlerin Medenî Kanunlarında, tıpkı kollektivist olmiyan devletlerin Medenî Kanunlarında olduğu gibi, kanunî ve iradî mirasçılık, mah fuz hisse, vasiyet, vasiyetten rücu, mirastan mahrumiyet, alelâde ikame vb. gibi miras hukuku müesseseleri düzenlenmektedir⁹.

Sonuç

Yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Sovyet Rusya kısa bir uygulamadan sonra, komünist doktrininin temel ilkelere ayrılarak, sınırlı bir şekilde de olsa mülkiyet ve miras haklarını tanıma yoluna gitmiştir. Ayrıca konulmuş olan bu sınırlar da zamanla genişletilmektedir. Nitekim, bugün Sovyet yazarları, kişisel mülkiyet konusu olabilen malların çeşit ve miktarlarının toplumun maddî ve kültürel seviyesi ile doğru orantılı olarak artmakta olduğunu açık bir şekilde bildirmektedirler¹⁰.

II. KİMLER MİRASÇI OLABİLİR?

Sovyet Rusya'da da, tıpkı Batı Almanya, Fransa, İtalya, İsviçre ve Türkiye'de olduğu gibi iki çeşit mirasçılık vardır. Bunlar; kanunî mirasçılık ve iradî mirasçılıktır (*vasiyetten doğan mirasçılıktır*).

- (7) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının 22.2.1967 tarih ve 3836 sayılı yazısında vermiş olduğu bilgilere göre; 28.2.1950 tarihinden 31.12.1960 tarihine kadar 4 ruble = 1 dolar, 1.1.1961 tarihinden itibaren de 0.90 ruble = 1 dolardır.

Bu hesaba göre, azami ikramiye miktarı 28.2.1950 tarihiyle 31.12.1960 tarihi arasında resmî kurdan 22.500 TL. sı, 1.1.1961 tarihinden itibaren de gene resmî kurdan 100.000 TL. sı tutmaktadır.

- (8) M. TSUNTS - I. FURMAN - S. YEZERSKAYA, Personal Property in the Soviet Union, p. 46.
- (9) Bak. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin 8/Aralık/1961 tarihli Medenî Kanunu md. 117 - 121 ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinin 11/Haziran/1964 tarihli Medenî Kanunu md. 527 - 561.

Burada söz konusu olan madde metinleri için bak; Soviet Civil Legislation and Procedure, pp. 110 - 112; The Civil Code and the Code of Civil Procedure of the RSFSR 1964 in Law in Eastern Europe No. 11, pp. 140 - 148.

- (10) M. TSUNTS - I. FURMAN - S. YEZERSKAYA, Personal Property in the Soviet Union, p. 49.

a. Kanunî mirasçılar

Kanunî mirasçılık, kanundan doğan mirasçılıktır.

Kimlerin mirasçı olacakları, birden fazla mirasçı söz konusu olduğu zaman bunlardan hangilerinin diğerlerine tekaddüm edeceği, mirasçılarının miras payları hep kanun tarafından tayin edilmiştir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Medenî Kanunun'da mirasçılarını tayin ve tesbit bakımından sınıf sistemi kabul edilmiştir. Bu usulde mirasçılar, mirasbırakanla olan ailevi ilişkilerinin yakınlık dereceleri gözönünde tutularak çeşitli guruplar halinde toplanır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Medenî Kanununa göre, aşağıdaki kimseler eşit haklarla mirasbırakanın birinci derecede mirasçılardır :

1° Çocuklar (evlâtlık dahil),

2° Sağ kalan eş,

3° Ana ve Baba (evlât edinenler dahil),

4° Çalışmaya ve yalnız başına hayatını kazanmaya muktedir olmıyan ve mirasbırakanın ölümünden evvelki son bir yıl içinde ona tabi olmuş olan ve onun tarafından bakılmış olan kimseler (md. 118/1, 4).

Torunlar ve torun çocukları da kanunî mirasçıdır. Ancak bunların mirasçı olabilmeleri için, büyük ana veya büyük babalarının ölümünde ana veya babalarının hayatta olmaması şarttır. Bunlar, ana veya babaları sağ olsaydı ona isabet edecek olan kanunî miras payını kendi aralarında eşit olarak bölüşürler (md. 118/2).

İkinci ve sonraki dereceden mirasçılarını Federal Medenî Kanunun tespit etmemiş, bunların tayin ve tespitini federe devletlere (*Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerine*) bırakmıştır. Ancak birinci dereceden sonraki mirasçılarının mirasçı olabilmesi için, birinci dereceden mirasçı olanlardan hiç birisinin hayatta olmaması veya mirası kabul etmemiş olması şarttır (md. 118/3).

b. İradî mirasçılar

İradî mirasçılık, mirasbırakanın iradesine dayanan mirasçılıktır. Yani, kimlerin mirasçı olacaklarını ve miras paylarını bizzat mirasbırakan yapmış olduğu bir ölüme bağlı tasarrufla (*vasiyetle*) tayin eder.

Sovyet Rusya'da mirasbırakan, malvarlığının mahfuz hisseli mirasçılarının mahfuz hisseleri dışında kalan kısmını dilediği kişiye, kişilere, federal devlete, federe devletlere, kooperatiflere veya kamu kuruluşlarına bırakmakta tamamen serbesttir (*Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Medenî Kanunu* md. 119/1).

III. MAHFUZ HİSSELİ MİRASÇILAR

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Medenî Kanununa göre aşağıdaki kimseler mahfuz hisseli mirasçılardır :

- 1° Mirasbırakanın reşit olmıyan veya çalışmaya ve hayatını kazanmaya muktedir olmıyan çocukları ve evlâtlıkları,
- 2° Mirasbırakanın çalışmaya ve hayatını kazanmaya muktedir olmıyan eşi;
- 3° Mirasbırakanın çalışmaya ve hayatını kazanmaya muktedir olmıyan ana ve babası (evlât edinenler dahil);
- 4° Çalışmaya ve hayatını kazanmaya muktedir olmıyan ve mirasbırakanın ölümünden evvelki bir yıl için ona tabi olmuş ve onun tarafından bakılmış olan kimseler (md. 119/2).

Mahfuz hisseli mirasçılarının mahfuz hisseleri, mirasbırakan vasiyet yolu ile tasarrufta bulunmamış olsaydı kendilerine isabet edecek olan kanunî miras payının 2/3'üdür (md. 119/2).

BIBLIYOGRAFYA

- BELLON, J., *Le Droit Soviétique*, Collection Que Sais-je No. 1052, Paris 1963.
- DENISOV, A., — KIRICHENKO, M., *Soviet State Law*, Moscow 1960.
- DUVERGER, M., *Constitutions et Documents Politiques*, Collection Thémis, Paris 1957.
- GSOVSKI, V. — GRZYBOWSKI, K., *Government, Law and Courts in the Soviet Union and Eastern Europe*, Vol. 2, London 1959.
- SZIRMAI, A. and associates, *The Law of Inheritance in Eastern Europe and in the People's Republic of China* in *Law in Eastern Europe* No. 5. Leyden 1961.
- TSUNTS, M. — FURMAN, I. — YEZERSKAYA, S., *Personal Property in the Soviet Union*, Moscow 1960.
- *Constitution de l'Union des Républiques Socialistes Soviétiques*, Moscow 1960.
- *Soviet Civil Legislation and Procedure (Official Texts and Commentaries)*, Moscow.
- *The Civil Code and the Code of Civil Procedure of the RSFSR 1964* (translated by A. K. R. KIRALFY), in *Law in Eastern Europe* No. 11, Leyden 1966.
- *The Principles of Civil Legislation of the Soviet Union and Union Republics* (translated by A. R. KIRALFY), in *Law in Eastern Europe* No. 7, Leyden 1963.